

*Стасюк В. В., доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри морально-психологічного
забезпечення діяльності військ гуманітарного
інституту НУОУ (м. Київ)*

ЗАСАДИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДО БОЮ (БОЙОВИХ ДІЙ) В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкриваються сучасні підходи до організації спеціальної психологічної підготовки особового складу військ (сил) Збройних Сил України.

Ключові слова: психологічна підготовка, психологічна готовність, особовий склад.

В статті розкриваються сучасні підходи до організації спеціальної психологічної підготовки особового складу військ (сил) Збройних Сил України.

Ключевые слова: психологическая подготовка, психологическая готовность, личный состав.

In the article modern approaches open up to organization of the special psychological preparation of personnel of troops (forces) of Armed Forces of Ukraine.

Keywords: psychological preparation, psychological readiness, personnel.

Психологічна підготовка – це система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на формування у військовослужбовців і військових колективів відповідних знань, вмінь та якостей, які забезпечують їх психологічну готовність до організованих, активних, та ефективних дій на полі бою, стійкість до дії бойових стрес-факторів [1,2].

Психологічна готовність характеризується, як готовність вияву різних психічних якостей. На підставі цього виділяють ряд рівнів психологічної готовності.

Загальна психологічна готовність – потенційна здатність військовослужбовця здійснити перенастройку психіки відповідно, адекватно до вимог військової служби, специфіки вирішення покладених на збройні сили завдань. Основу загальної психологічної діяльності складає система морально-бойових якостей, що визначають потенційну готовність та здатність військовослужбовців до подолання труднощів військової служби [4,5].

Загальний рівень психологічної готовності особового складу визначають наступні чинники:

– мотиваційний – різні мотиваційні тенденції, які виконують спонукальну, мисленево-утворюючу та регулятивну функцію;

– емоційно-вольовий, що виконує контрольну-оцінну функцію;

– пізнавальний, що забезпечує функцію поточного аналізу та прогнозування динаміки змін бойової обстановки;

– операційний, що передбачає рівень військово-професійної готовності,

рівень знань, умінь, навичок використання зброї та бойової техніки, необхідну фізичну підготовленість;

– комунікативний, який характеризує соціально-психологічний аспект військової служби, виконання поставлених завдань у складі екіпажів, розрахунків, бойових груп, підрозділів, військової частини.

Ситуативна психологічна готовність – психічний стан, який сприяє подоланню військовослужбовцями конкретних труднощів військової діяльності [1,5].

Операційно-виконавча психологічна готовність формується на основі загальної та ситуативної психологічної готовності та включає поведінкові реакції особистості військовослужбовця, способи дій, які набули рефлексивного характеру і майже не вимагають включення свідомості в ході виконання тих чи інших завдань. Приклад, адекватна реакція особового складу на початок бойових дій.

Отже, сутність психологічної підготовки полягає у формуванні в особового складу морально-бойових якостей, морально-психологічного стану, які б дозволили йому діяти в бою як в знайомій ситуації, звичному середовищі, швидко ідентифікувати події, які відбуваються на полі бою, виявляти загрозливі тенденції, своєчасно і адекватно реагувати на них, зберігати необхідний рівень боєздатності та активності в умовах дій психотравмуючих стрес-факторів [5].

Сукупність структурних компонентів стану психологічної готовності особового складу та їх взаємодія зумовили відповідний

розподіл психологічної підготовки особового складу. Психологічну підготовку прийнято розділяти на загальну, спеціальну і цільову [2,3].

Основними вимогами щодо організації психологічної підготовки є: безперервність процесу психологічного впливу на особовий склад, конкретність та цілеспрямованість заходів психологічної підготовки, диференційований підхід при організації заходів, обов'язкове охоплення заходами психологічної підготовки всього, без виключення, особового складу [5,6].

Спеціальна психологічна підготовка здійснюється з метою досягнення необхідної дієздатності системи військових знань особового складу, формування умінь, навичок та звичок поведінки військовослужбовців в умовах бою (бойових дій). З погляду психологічних механізмів мова йде про розвиток специфічних військово-професійних якостей особового складу, які повинні забезпечити психологічну готовність та стійкість військовослужбовців в бойових умовах з урахуванням виду, роду військ та особливостей їх бойової діяльності.

Спеціальна психологічна підготовки здійснюється в процесі бойової підготовки та бойового злягнення в мирний і військовий час. Психологічний зміст спеціальної психологічної підготовки розкриває закономірність – «чого не знаю, того боюсь».

Спеціальна психологічна підготовка проводиться з врахуванням того, що в бою, бойовій обстановці основними причинами психологічної напруги є реальна загроза життю та відповідальність за виконання поставленого бойового завдання і життя підлеглих, а також дефіцит часу та інформації на прийняття рішення та його реалізацію, ізоляваність від основних сил, раптовість, новизна обстановки, невизначеність, інформаційне перевантаження, збільшення темпу діяльності тощо [1,4].

У зв'язку з цим, головною умовою спеціальної психологічної підготовки є максимальне наближення навчального процесу до реальних бойових дій.

Практика свідчить про те, що перераховані вище фактори повинні моделюватися в процесі бойового навчання в комплексі, створюючи багатомірну, полімодальну (що впливає на всі органи

почуттів), реалістичну картину сучасного бою. Що правда, таке моделювання не повинне бути самоціллю. Головне завдання полягає в тому, щоб привчити особовий склад до активних та ініціативних дій в умовах підвищених психічних навантажень, забезпечити набуття військовослужбовцями необхідного досвіду щодо подолання труднощів і негативних психічних станів, формувати в них комплексу таких вольових якостей, як рішучість, стійкість, самовладання, мужність.

Загалом, під моделюванням психологічних чинників розуміють способи створення таких умов обстановки, які б викликали у особового складу таку ж поведінку та психологічні стани, як в ході виконання бойових завдань.

Отже, в процесі бойового навчання військовослужбовець повинен пізнати і, по можливості, відчувати весь спектр впливів, характерних для бойової обстановки (зорових, слухових, кінестатичних, нюхових, смакових, вестибулярних), навчитися вірно реагувати на них і активно діяти в умовах їхньої ескалації. Моделювання основних психологічних факторів сучасного бою в процесі бойової підготовки дозволяє певною мірою психологічно загартувати військовослужбовців, збільшити їхній психологічний потенціал, необхідний для подолання психотравмуючих факторів реальної бойової обстановки.

Таким чином, спеціальна психологічна підготовка особового складу передбачає здійснення моделювання впливу на психіку військовослужбовців імовірних факторів сучасного бою. Моделювання бою може здійснюватись наступними методами: 1) Наочним (показ особовому складу відповідного змісту художніх та документальних фільмів, відео роликів, показ фотографій, малюнків демонструючих негативні наслідки застосування противником своїх вогневих засобів, високоточної та іншої зброї, способів подолання мінних полів, перешкод, зараженої місцевості тощо.);

2) Тренажерним;

3) Комп'ютерним;

4) Імітаційним;

5) Реального застосування бойової техніки та озброєння;

6) Організаційним.

Питання психології

Застосування в ході проведення заходів психологічного забезпечення метода моделювання бойових дій передбачає ряд етапів: планування, організації, контролю, аналізу та корекції.

Для цього, на етапі планування конкретного заходу командир, заступник командира підрозділу з виховної роботи здійснює експертизу, що дозволяє виявити кількість включених в план даного заходу психогенних факторів майбутнього бою із загальної кількості можливих. Що дозволить в подальшому прогнозувати рівень професійної та психологічної підготовки як окремих військовослужбовців, так і екіпажів, підрозділів.

Безпосередньо в ході проведення даного заходу заступники командирів з виховної роботи, офіцери психологи здійснюють контроль та аналіз за загального перебігом занять, з метою отримання практичного досвіду дій в умовах бою, безпосередньо проводять заходи щодо корекції поведінки військовослужбовців.

В цілому, моделювання бою з точки зору психологічної підготовки особового складу до бойових дій дозволяє встановити можливу динаміку дій військовослужбовців та зміну їх морально-психологічного стану в умовах реального бою, виявити причини виникнення психологічного напруження та прояву психологічних зривів в особового складу, ступінь його готовності до виконання безпосереднього бойового завдання, участі у бойових діях, показати реальну ефективність всього комплексу заходів бойової підготовки та морально-психологічного забезпечення на етапі підготовки до ведення бойових дій з метою їх подальшої корекції.

Напрямок подальших досліджень визначеної проблематики полягає у визначенні та обґрунтуванні методичних рекомендацій з організації спеціальної психологічної підготовки у частині (з'єднанні) з урахуванням специфіки здійснення військово-професійної діяльності.

Література

1. Караяни А.Г. Прикладная военная психология / А.Г. Караяни, И.В. Сыромятников. – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
2. Макаревич О.П. Психологічна підготовка особистості до поведінки в складних ситуаціях: [навч.-метод. посіб.] / Олександр Платонович Макаревич. – К.: ВГІ НАОУ, 2000. – 188 с.
3. Психологічна робота у військах (силах): [навч. посіб.]. / за ред. П.П. Криворучка. – К.: ВГІ НАОУ, 2002. – 112 с.
4. Стасюк В.В. Психологія локальних війн та збройних конфліктів: [підруч.] / Василь Васильович Стасюк. – К.: НАОУ, 2006. – 570 с.
5. Ягупов В. Військова психологія: [підручник] / Василь Ягупов. – К.: "Тандем", 2004. – 656 с.
6. Ягупов В.В. Морально-психологічне забезпечення: [курс лекцій] / Василь Васильович Ягупов. - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2002. - 349 с.